

NEKI PROBLEMI CRNOGORSKE TOPONIMIJE

Adnan Čirgić

The author of this text points to a wrong usage of certain Montenegrin toponyms, that is to their inadequate marking on maps, charts and signposts. This writing was not intended to be comprehensive, but rather to point through several samples from different parts of Montenegro to the problem of inadequate treatment of our toponymy.

Standardizacijom crnogorskoga jezika samo je načelno riješeno pitanje standardizacije crnogorske toponimije – u Pravopisnome rječniku ona je data bez mogućnosti dubletne upotrebe, odnosno data je u izvornome obliku. Osnovni problem, međutim, predstavlja nepostojanje toponomastičkoga atlasa Crne Gore ili makar pokušaja kakve–takve sinteze dosadašnjih istraživanja u našoj toponomastici. Najdalje su u tome pravcu pošli Vukić Pulević i Novica Samardžić, koji su objedinili svu poznatu fitotoponimiju i zootoponimiju u Crnoj Gori u knjizi *Fitonimi i zoonimi u toponimiji Crne Gore* (DANU, Podgorica, 2003).¹

¹ Vukić Pulević nakon te knjige publikovao je još nekoliko studija o problemima crnogorske onomastike, u prvome redu o fitonimima i zoonimima, a sve te studije objavljene su u knjizi: Vukić Pulević, *Crnogorske onomastičke studije*, Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, 2012. O njegovu radu na onomastici videti više u: Adnan Čirgić, „Doprinos Vukića Pulevića crnogorskoj onomastici“, In: Vukić Pulević, *Crnogorske onomastičke studije*, Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, 2012, str. 9–42.

I to je zasad jedina onomastička studija toga tipa kod nas. Nasuprot njihovu entuzijastičkome radu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti na primjer u svome depou godinama čuva neobjavljenu onomastičku građu, čiji sakupljači dobrim dijelom i nisu među živima. A ako se zna koje silne novce ta ustanova uludo troši, teško je pretpostaviti da je riječ o bilo čemu drugome osim o težnji da se to neprocjenjivo blago sakrije od očiju javnosti i potisne u zaborav. Njihovoj namjeri naruku ide ne samo činjenica da brojni toponimi nestaju u procesu migracija stanovništva iz sela u gradove, prije svega u Podgoricu i na Primorje, već i apsolutna nezainteresovanost svih nadležnih da se naši toponimi popišu *u izvornome obliku* i kao takvi objedine u posebnim publikacijama – koje će služiti ne samo za njihovo izučavanje već i za unošenje tih izvornih oblika na karte i mape Crne Gore.

Poznato je i laicima da su toponimi svjedoci nestalih jezičkih oblika koji se najčešće još samo u njima „okamenjeni“ čuvaju. Ima indicija da su nakon Prvoga svjetskog rata i aneksije Crne Gore Srbiji postojale tendencije unifikacije crnogorske toponimije u skladu s jezičkim uzusima i političkom doktrinom novoformirane države. U *Glasi Crnogorca* objavljen je tekst u kojemu se između ostaloga kaže: „Tako Rijeka Crnojevića sad nosi ime 'Reka', Bjelopavlići zovu se 'Belopavlići', Pješivci se zovu 'Pešivci' itd.“² To je bio još jedan od pokušaja asimilacije,³ ne samo jezičke, koja traje i do naših dana. Kao i prije sto godina, ako je i bilo svjesnih ljudi koji su znali kritikovati takav postupak, kako se to vidi u *Glasi Crnogorca* 1919. godine, teško da bi se mogli izdvojiti bilo kakvi institucionalni pokušaji očuvanja i revalorizacije našega toponomastičkog nasljeđa.

² „Aponijev zakon“, *Glas Crnogorca*, br. 80, 27. XI. 1919, str. 4.

³ O nepostojanju ekavskih toponima na cijelome današnjem crnogorskom prostoru najbolje svjedoči *Imenik geografskih naziva srednjovekovne Zete* autora Gavra Škrivanića (Istorijski institut NR Crne Gore, Titograd, 1969).

Ako Rijeka Crnojevića, Bjelopavlići, Pješivci i sl. nijesu do danas ekvizirani, to ne znači da je taj proces planski spriječen. Naprotiv, to samo govori da su se u narodnoj svijesti ti oblici oduprli ekavskima koje je, ako je vjerovati citatu iz *Glasa Crnogorca*, međuratna vlast pokušala nametnuti. U ovome radu, bez pretenzija na sveobuhvatnost koja bi zahtijevala mnogo ozbiljnija istraživanja, osvrnućemo se na neke toponime čiji se izvorni oblik kod mlađe generacije već gubi ili se u potpunosti izgubio.

Petrovac – ime primorske varoši koja se nekad zvala *Kastel Lastva*. Naziv joj je promijenjen u međuratnome periodu, kad je nazvana po kralju Petru Karađorđeviću.⁴ U prilogima koji su dati uz monografiju o crmničkome govoru Branka Miletića (1940)⁵ vidi se da naziv *Petrovac* još uvijek nije bio prihvaćen u narodnome govoru. Narod je tada još uvijek upotrebljavao samo izvorni naziv. Taj izvorni naziv danas se uopšte ne upotrebljava, a izvan samoga mjesta i okolnih krajeva teško da se u narodnoj svijesti uopšte čuva šecanje na stari naziv mjesta. Taj stari naziv očuvan je još jedino u nazivima nekih današnjih ugostiteljskih objekata na tome području. Danas kad je Crna Gora konačno zauzela ispravan stav prema svojoj dinastiji Petrovića i prema onome što su

⁴ „Na 'seockom zboru', kome su prisustvovala 23 mještanina, 2. februara 1919. godine, koji je sazvaio seoski kmet Niko I. Medigović, istaknuta je 'potreba' promjene imena *Kastelastva*, odnosno i *Lastva*, 'u jedno srpsko ime', da bi 'cijeli svijet' znao da je 'ovaj naš kraj u svemu i po svemu (...) srpski'. Kmet je predložio da se dotadašnje ime zamijeni sa *Petrovac* ili *Aleksandrovac*. Od prisutnih, 12 je glasalo za *Petrovac*, a 11 za *Aleksandrovac*. Pošto je utvrđeno da je većina za *Petrovac*, u zapisniku je konstatovano: 'Ovo ime stavljamo u čast sijedog srpskog vladara Nj. V. kralja Petra I Karađorđevića'." (Danilo Radojević, *Od književnog do povijesnog*, Crnogorsko društvo nezavisnih književnika, Podgorica, 2003, str. 88)

⁵ Branko Miletić, „Crmnički govor“, *Srpski dijalektološki zbornik*, knj. IX, Srpska kraljevska akademija, Beograd, 1940.

Karađorđevići učinili ne samo toj dinastiji već i državi Crnoj Gori, bilo bi logično vratiti izvorno ime rečenoj primorskoj varoši i time ukinuti spomenik nasilništvu. I to tim prije što se toponim *Lastva* javlja još i u „Ljetopisu Popa Dukljanina.“

Dobre Vode – primorsko mjesto na putu od Staroga Bara prema Ulcinju. Narodni naziv toga mjesta je *Dobra Voda* (informator Jusuf Kalamperović). Na putokazu od Bara k Ulcinju stoji ispravan naziv, a na putokazu od Ulcinja k Baru stoji pogrešno *Dobre Vode*. U narodu, izvan barske opštine, sve više prevladava pogrešan naziv koji se ustaljuje ponajviše zahvaljujući medijima.

Veliki pijesak – plaža na putu od Staroga Bara k Ulcinju. Izvorni je naziv *Velji pijesak* (informator Ivan Jovović). Izvorni je naziv gotovo u potpunosti potisnut, prije svega zahvaljujući nasilnome prilagođavanju toponima nekadašnjemu srpskohrvatskome standardu.

Sveti Stefan – poznata turistička destinacija u Paštrovićima, nedaleko od Budve (na putu Budva – Bar). Izvorni naziv *Sušćepan* apsolutno je potisnut iz upotrebe. Na taj izvorni naziv uputio nas je Ivan Jovović, a potvrdu o tome našli smo i u tužbalicama Vuka Vrčevića.⁶

Sveta Tekla – crkva u Danilovgradu, čiji je izvorni naziv *Sveta Ćekla*, zahvaljujući saopštenjima Srpske pravoslavne crkve u Crnoj Gori, odnosno nekritičkome odnosu naših medija prema tim saopštenjima, u narodu (izvan Bjelopavlića) sve se češće naziva *Svetom Teklom*. Takav je naziv apsolutno bez utemeljenja u ijekavskoj Crnoj Gori (jer je *Ćekla* nastala na isti način kao i Ćeklići, npr.). I crkva Svete Ćekle u Sutomoru sve češće se u medijima naziva *Svetom Teklom*, takođe bez ikakva uporišta u narodnim govorima i u tradiciji. Čini se, međutim, da je u slučaju sutomske crkve nametnuti ekavski oblik već izvojevao pobjedu nad autohtonim nazivom.

⁶ Vuk Vrčević, *Tužbalice*, Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, 2011, str. 84.

Manastir Ždrebaonik – manastir u Bjelopavlićima, na putu Spuž – Danilovgrad. Izvorni mu je naziv *Ždrebanik*. Jedino pod tim imenom javlja se u Bjelopavlićima, što je i logično kad se zna da je u bjelopavličkome govoru grupa *ao* dala *â*. Međutim, i taj je naziv na putokazu i na kartama prilagođen srpskohrvatskome, odnosno srpskome standardu, a budući da danas pripada Srpskoj pravoslavnoj crkvi netipični naziv se sve češće nameće preko medija koji bez ikakva kritičkoga odnosa prenose saopštenja SPC.

Vranjske Njive – nekadašnje baštine Vranića/Vranjića, a danas već poveće selo, *Vranjicke Njive*, odnosno *Vranicke Njive* sve češće se nazivaju *Vranjskim Njivama*. I taj je naziv takođe bez ikakva utemeljenja – i ne samo što ne odražava tradicionalni naziv već je izgubljenja i semantička i etimološka veza s tipičnim nazivom. Protiv toponima *Vranjske Njive* najbolje svjedoči još uvijek očuvani toponim *Vranići* po kojemu je „sporni“ naziv dobio ime. Nažalost, atipični naziv sve je češći u upotrebi – opet zahvaljujući lošim lektorskim službama naših medija.

Skaline – ušće Ribnice u Moraču, tradicionalno nazivano *Sastavci*, u potonjih nekoliko decenija preimenovano je u *Skaline*. Tipični naziv postoji još samo u govoru najstarijih Podgoričana, i to starošedilaca, dok je u govoru doseljenika i mlađih generacija gotovo nemoguće čuti za *Sastavke*. Isti je slučaj i s medijima. Nedavno je čak osnovano i udruženje za afirmaciju vrijednosti stare Podgorice, koje – apsurdno – nosi naziv *Skaline*.

Drač – toponim u Podgorici, koji je nekad glasio *Mičen* (u govoru muslimana), odnosno *Mijećen* (u govoru hrišćana). Odnosio se na jedan od nekadašnja dva urbana dijela stare Podgorice (jedan dio bila je *Varoš*, današnja Stara varoš, a drugi dio *Mičen* – od nekadašnje *Tećije* do *Jusovače*). Naziv *Mičen* danas je apsolutno izvan upotrebe. I brojni drugi nazivi podgoričkih ulica (mahala) koji su prenosili nekadašnji „šmek“ grada zamijenjeni su neadekvatnim nazivima (takve su npr. bile *Kiš mahala* (*Prava* i *Kriva*), *Ašik mahala*, *Džer mahala* i dr.

Kruševac – naselje u Podgorici, oko istoimene glavice na kojoj je dvorac kralja Nikole. Izvorni toponim glasio je *Krušina glavica*,⁷ a izmijenio ga je kralj Nikola u svome velikosrpskom zanosu. Izvorni toponim danas je apsolutno izvan upotrebe.

Nijagara – izletište nadomak Podgorice, uz vodopad na rijeci Cijevni. Izvorni naziv toga lokaliteta *Trupe* danas je apsolutno izvan upotrebe.

Sjenica – kučko selo, nadomak Podgorice, poznato ponajviše po TV repeteru koji se u njemu nalazi. Izvorni je naziv *Šenica*, i samo kao takav upotrebljava se u govoru lokalnoga stanovništva. Atipični naziv, koji je suprotan zakonitostima crnogorskoga jezika, ustaljen je apsolutno zahvaljujući medijima koji su godinama upotrebljavali naziv *Sjenica*, koji je bio usklađen sa srpskohrvatskom/srpskom jezičkom normom. Budući da su standardizacijom crnogorskoga jezika glasovi *š* i *ž* prihvaćeni kao ravnopravni članovi našega fonološkog sistema, bilo bi neophodno na kartama i putokazima navoditi autentične i autohtone toponime sa *š* i *ž* u svim slučajevima. Do danas to nije nigđe učinjeno na putokazima koje postavljaju državne institucije – osim na nekim putokazima koje su mještani sami postavljali.

Dražin vrt – lokalitet u Boki Kotorskoj, na putu Perast – Kotor. S obzirom na to da je naziv protivan zakonitostima crnogorskoga jezika (*-in* uz vlastite imenice toga tipa nepotvrđeno je u crnogorskome jeziku), pokušali smo provjeriti autentični naziv. U Rječniku Vuka Karadžića taj je naziv zabilježen kao *Dražev vrt* uz objašnjenje: „od Perasta po sahata idući ka Kotoru prema Markovu vrtu nekoliko kuća, među kojima na samoj vodi ima zidina, za koju se pripovijeda da je bila kula

⁷ Dr Lazar Tomanović, *Putopisna proza*, Gradska biblioteka i čitaonica Herceg-Novih, Herceg Novi, 1997, 333.

Lima arambaše“.⁸ Ne samo što je naziv *Dražin vrt* neutemeljeno i danas istaknut na putokazu, no je i kula Lima arambaše, koju Karadžić spominje, na današnjem putokazu označena kao *Bajova kula*.

Virpazar – izvorni naziv *Vir* može se čuti još samo kod mještana i okolnih Crmničana, dok je naziv *Virpazar* potpuno prevladao.

Gluhi Do – po ataru najveće crmničko selo, *Gluido* – kako ga i bilježi Branko Miletić u pomenutoj monografiji, danas je na kartama i putokazima predstavljeno kao *Gluhi Do*, što je još jedan slučaj prilagođavanja crnogorske toponimije srpskohrvatskome/srpskome jezičkom standardu.

Čepurci – današnje ime glavnoga gradskog groblja u Podgorici u govoru tipičnih Podgoričana glasi *Čapurke*. No i taj je naziv u potpunosti iščezao iz javne komunikacije.

Ričardova glava - popularna plaža ispod zidina budvanskoga Starog grada. Izvorni naziv lokaliteta *Brijeg od Budve* danas se čuva jedino u govoru starijega stanovništva Budve.

Ovih desetak toponima koje smo naveli samo su ilustracija našega odnosa ne samo prema nazivima mjesta no i prema kompletnome nasljeđu (čiji su toponimi dio). Kako smo na početku istakli, nepostojanje ni približno kompletnoga toponomastičkoga atlasa Crne Gore onemogućava bilo kakav detaljniji ili obuhvatniji osvrt. Budući da je teško očekivati da će bogata toponomastička građa (koju je skupljalo 15-ak istraživača) u skorije vrijeme iz depoa CANU ugledati svjetlost dana, trebalo bi što prije organizovati nova terenska istraživanja u cilju popisivanja toponima koji nestaju zajedno s onima

⁸ Vuk Stef. Karadžić, *Srpski rječnik istumačen njemačkim i latinskijem riječima*, IV državno izdanje, Beograd, 1935, str. 143.

koji su ih pamtili i kojima su imali praktičan značaj u svakodnevnome životu. Izražen proces urbanizacije ide naruku nestajanju tipične crnogorske toponimije, a upravo je ona (uz bogatu našu rukopisnu građu) najbolji svjedok osobnosti crnogorskoga jezika.